

**SROVNÁNÍ TRADIČNÍ ŠIKANY A KYBERŠIKANY
U VYSOKOŠKOLSKÝCH STUDENTŮ
NA OSTRAVSKÉ UNIVERZITĚ V OSTRAVĚ**

**COMPARISON OF TRADITIONAL BULLYING
AND CYBERBULLYING AMONG STUDENTS
AT THE UNIVERSITY OF OSTRAVA**

Maria VAŠUTOVÁ

Katedra psychologie a aplikovaných sociálních věd
Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě
Reální 5, 701 03 Ostrava
e-mail: maria.vasutova@osu.cz

Michal PANÁČEK

Katedra sociálnej práce
Filozofická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Šrobárova 2, SK 040 59 Košice

Abstrakt

Teoretická část příspěvku se zabývá problematikou nových médií, šikanou a její modifikovanou formou – kyberšikanou, místem, časem a charakteristikou protagonistů tradiční šikany a kyberšikany, včetně komparace tradiční šikany a kyberšikany podle kritérií, která je specificky vymezují. Druhá část práce informuje o výsledcích výzkumu kyberšikany a tradiční šikany u vysokoškolských studentů uskutečněného pomocí Ostravského dotazníku ke kybernetické šikaně. Závěr práce poukazuje na to, že vysokoškolští studenti se častěji střetávají s tradiční šikanou než s kyberšikanou. S tradiční šikanou se setkala 466 studentů (45,2 %), oproti 205 studentům (19,9 %), kteří se střetli s kyberšikanou. Preferovanými obrannými strategiemi proti kyberšikaně jsou: svěřit se rodičům, blokovat přístup k obrazovým nebo textovým záznamům kyberšikany na internetu, svěřit se kamarádovi či kamarádce mimo školu nebo nahlásit kyberšikanu vedení školy.

Klíčová slova: Nová média, tradiční šikana, kyberšikana, svědek, oběť, agresor

Abstract

The theoretical part of the paper describes the problems of new media, bullying and its modified form – cyberbullying, place, time and characteristics of the protagonists of traditional bullying and cyberbullying, including a comparison of traditional bullying and cyberbullying, according to criteria that are specifically defined. The second part informs about the results of research of traditional bullying and cyberbullying among university students provided by Ostrava's questionnaire of cyberbullying. The conclusion of the work points out that most of university students are more likely to interfere with traditional bullying than cyberbullying. With traditional bullying met 466 students (45.2 %) compared to 205 students

(19.9 %), who clashed with cyberbullying. The preferred defense against cyberbullying strategies are: to confide in parents, to block access to footage of cyberbullying on the Internet, to tell a friend outside the school and the school report cyberbullying.

Key words: New media, traditional bullying, cyberbullying, witness, victim, aggressor

ÚVOD

Jednou z mnohokrát potvrzených zkušeností lidstva je to, že každý nový objev, který představuje ve své podstatě obecně značný celospolečenský přínos, přináší s sebou zároveň též nová nebezpečí pro člověka, ba v některých případech dokonce nové podoby zla. Tak je tomu i ve světě **nových médií**, jenž nám nabízí donedávna netušené technologické možnosti. Na straně jedné usnadňuje lidem život, ale na straně druhé s sebou nese zcela reálná rizika, která se mohou stát zbraní snadno zneužitelnou prakticky proti komukoli. Víme, že se tak již děje. **Šikanu** považujeme za negativní jev hodný odsouzení, neboť dokáže napáchat na psychice člověka nenapravitelné škody. Její elektronická podoba ve světě nových médií – **kyberšikana** – je o to nebezpečnější, že ji charakterizuje anonymita původce šikanování. (Vašutová a kol., 2010, s. 9)

Nová média

Problém kyberšikany je spojen se zrodem nových médií. Samotné slovo **médium** znamená prostředek, prostředníka či zprostředkujícího činitele. S tímto termínem se setkáváme v různých oborech. Centrální postavení má však v teorii sociální komunikace. Podle J. Jiráka a B. Köpplové právě obory, které se věnují různým projevům mezilidské, sociální komunikace, označují pojmem médium/média to, co zprostředkovává někomu určité sdělení, tedy **médium komunikační**. (Jirák, Köpplová, 2003)

Ač je pojem nová média poměrně nový, během krátké doby se stačil jeho význam již jednou zásadně proměnit. Jak upozorňuje I. Reifová, pojem nová média původně označoval sekundární komunikační média, která se objevila jako novinka po úspěšném nástupu televize. Starší odborná literatura pracuje s tímto termínem u technologií, které rozšířily vlastnosti televize a telefonu (např. videorekordéry, videokamery, teletext, videotext, televize na vyžádání či videotelefon). Tato média však neměla kromě toho, že se objevila přibližně ve stejné době a pracovala s prvky interaktivity nebo s videem, mnoho dalších společných vlastností. (Reifová, 2004, In: Vašutová a kol., s. 12)

Se vznikem a rozvojem nových médií se objevily další pojmy. Mezi nejčastěji používanými jsou **kyberprostor** či **kybernetický prostor** (vycházejí z angličtiny, z termínu cyberspace), jimiž rozumíme komunikační prostředí, v němž bývají využívána nová média resp. média počítačová a digitální síťová. Termín kyberprostor použil poprvé na počátku osmdesátých let minulého století americký prozaik W. Gibson. V románu *Neuromancer* popsal kyberprostor jako konsenzuální datovou halucinaci, vizualizovanou v podobě imaginárního prostoru tvořeného počítačově zpracovanými daty a přístupného pouze vědomí (a nikoli fyzické tělesnosti) uživatelů. (Moravec, 2010, In: Vašutová a kol., 2010, s. 13)

Nová média a jejich rozvoj přirozeně oslabila postavení medií tradičních. Nové komunikační možnosti a nově vytvořený kyberprostor měly vést k demokratizaci, větší participaci občanů ve veřejné diskusi, k přechodu od pasivního konzumentství k aktivnímu indivi-

duálnímu či skupinovému užívání. Došlo však naopak ke vzrůstajícímu výskytu **sociálně patologického chování** šířeného především internetem (zneužívání dat, v rovině individuální a skupinové **kyberšikana** či **zneužívání falešné identity**). (Jirák, Köpplová, 2009)

KYBERŠIKANA

Šikana a její modifikovaná forma – kyberšikana

Zkoumání výskytu šikany, kyberšikany a viktimizace prokazuje, že jde o jevy environmentální, jež se objevují v určitých sociálních, fyzických, institucionálních a komunitních kontextech za spolupůsobení individuálních charakteristik především mladých lidí. V rámci našeho výzkumu jsme se zaměřili na vysokoškolské studenty, kteří jsou též vystaveni šikanování a viktimizaci. Vycházíme jak z našich zkušeností s tradiční šikanou (výzkum tradiční šikany u dětí se specifickými poruchami učení a chování – Vašutová, 2008; u dětí handicapovaných – Panáček, 2008), tak z některých domácích a zahraničních zdrojů (Bullying and Cyberbullying, In: Adolescence, Genta, Brighi, Guarini, 2009) zabývajících se těmito otázkami.

Termín kyberšikana je přejat z anglického slova cyberbully (též cyber bully). Setkáváme se také s pojmy kybernetická šikana, elektronická šikana, šikana online, digitální šikana, počítačová šikana, kybernetická agrese. Kyberšikana je definována jako záměrná, opakovaná a zraňující činnost využívající počítač, mobilní telefon a jiné elektronické přístroje. (Hinduja, Patchin, 2009) M. Vašutová, K. Bartliková, J. Kitlišná (2010) vymezují kyberšikanu jako „specifický druh násilí, který k ponižování, osočování, urážení, zastrahování, vyhrožování, vydírání a pronásledování jedinců využívá moderní média, např. internet, popřípadě další informační a komunikační technologie, jako jsou mobilní telefony aj.“ (In: Vašutová a kol., 2010, s. 77)

Komparace tradiční šikany a kyberšikany podle kritérií, která je specificky vymezují

Tradiční šikana probíhající mezi agresorem a jeho obětí, případně za účasti svědka tradiční šikany, se odehrává především tváří v tvář. Projevuje se ve formě fyzické, psychické, verbální, sociální nebo ekonomické, či v jejich kombinacích (např. psychicko-fyzické). Podmínkou pro tradiční šikanu je fyzická zdatnost, verbální obratnost, orientace v sociálních vztazích. Kyberšikana oproti šikaně tradiční probíhá prostřednictvím nových médií, tzv. po síti (internetové, telefonní). Preferovanou formou kyberšikany jsou nevyžádaná, zraňující, vyhrožující sdělení, poškozování, úprava a šíření fotografií a videozáznamů obětí apod. Nejčastěji zneužívanými prostředky ke kyberšikaně jsou mobilní telefony, počítače s připojením internetu a jeho prostředky (sociální sítě, email, blogy, diskusní místnosti apod.).

Podíváme-li se na rozdíl mezi tradiční šikanou a kyberšikanou podle **místa, kde k ní dochází**, je zřejmé, že šikana tradiční probíhá nejčastěji ve školním prostředí (třída, chodba, WC) nebo v nejbližším okolí školy (školní hřiště, školní jídelna apod. – viz výzkum M. Vašutové z roku 2008 u dětí se specifickými poruchami učení a chování nebo výzkum M. Panáčka z téhož roku u dětí s handicapem). Naproti tomu kyberšikana může probíhat prakticky všude tam, kde je dosah nových médií. Kyberšikana může probíhat po celém světě.

Tradiční šikana, jak jsme se o tom již zmínili výše, je vázána především na osobní kontakt oběti a agresora. Proto probíhá nejčastěji před zahájením vyučování, v jeho průběhu a po jeho skončení. Za šikanu považujeme opakující se ataky ze strany agresora, avšak daný atak je v reálném čase, v němž probíhá, časově ohraničený. Expozice je při šikaně jednorázová, je možné ji přerušit únikem oběti. Naproti tomu kyberšikana může probíhat prakticky neome-

ženě, dvacet čtyři hodiny denně, sedm dní v týdnu. Vystavuje tedy oběť opakované expozici, i když čin mohl být jednorázový (např. vytvoření dehonestujícího profilu na sociální síti).

Identita protagonistů tradiční šikany je zřejmá, oběť se s agresorem zpravidla zná (tradiční šikana probíhá především „tváří v tvář“). Svědek tradiční šikany zná jak oběť, tak agresora. U kyberšikany existuje výrazný prvek anonymity. Agresor téměř vždy svou oběť zná, avšak oběť a případně svědek agresora znát nemusejí či si jeho identitou nemusejí být jisti.

Agresor tradiční šikany je popisován jako jedinec, jenž má nad svou obětí fyzickou, psychickou nebo sociální převahu. Tato charakteristika se při kyberšikaně stírá. Při kyberšikaně jde především o znalost a orientaci při manipulaci s novými médii a schopnost ke kyberšikaně je využít. Agresorem tak mohou být jedinci fyzicky slabí, sociálně vyloučení, kteří by se nemohli stát agresory při tradiční šikaně. Důležitým předpokladem je u nich vlastnictví nových médií a schopnost je využívat (zneužívat). **Obětí** v tradiční šikaně bývá jedinec fyzicky, sociálně nebo psychicky slabší, který se určitým způsobem odlišuje (ať už v negativním nebo v pozitivním směru). Obětí kyberšikany může být kdokoli (častěji jedinec s menší znalostí nových médií nebo ten, kdo nová média nevlastní). **Publikem (svědky)** při tradiční šikaně jsou především ti jedinci, kteří jí pasivně přihlížejí. Naproti tomu svědkem kyberšikany se může stát prakticky kdokoli. Díky prostoru, který internet nabízí, se publikum může teoreticky nacházet i na opačné straně naší planety. Jedinou podmínkou toho je přístup k novým médiím a kompetence k jejich využívání.

Výzkumná studie tradiční šikany a kyberšikany u vysokoškolských studentů na Ostravské univerzitě v Ostravě

Cílem našeho výzkumu bylo zmapování výskytu tradiční šikany a kyberšikany u studentů a studentek Ostravské univerzity z pohledu svědka, oběti a agresora, včetně analýzy případných obranných strategií.

Pro zjištění výskytu tradiční šikany a kyberšikany byl využit **Ostravský dotazník ke kybernetické šikaně** vlastní konstrukce, který navazuje na Ostravský dotazník k dětské šikaně a je rozšířen na základě výsledků výzkumů autorů zabývajících se kyberšikanou, jako je Li, Hinduja a Patchin, Kowalski, Limber a další. Dotazník vychází z technik zaměřených na výzkum tradiční šikany a je upraven do varianty postihující specifické rysy kyberšikany. Výzkumný projekt byl realizován v rámci zahraniční spolupráce s hlavní koordinátorkou mezinárodního projektu Daphne II.

Výzkumu tradiční šikany a kyberšikany u vysokoškoláků na Ostravské univerzitě v Ostravě, který se uskutečnil v květnu 2010 (některé jeho výsledky byly zpracovány v roce 2011), se zúčastnilo 1030 respondentů z řad studentů a studentek z celkového počtu přibližně devíti tisíc studentů univerzity. Takový rozsah souboru můžeme považovat za reprezentativní pro populaci mladých lidí studujících na Ostravské univerzitě v Ostravě.

Podle našich zjištění se protagonisty kybernetické šikany stalo 205 studentů (19,9 %), protagonisty tradiční šikany pak 466 studentů, tj. 45,2 % (viz tabulku č. 1). Patrný je vyšší počet studentů, kteří se střetli se šikanou tradiční, než s kyberšikanou, ovšem i tak 19,9 % protagonistů kyberšikany je třeba považovat za údaj varovný. Potvrzuje, že kyberšikana se i v populaci vysokoškolských studentů vyskytuje, takže bude nutné věnovat jí vyšší pozornost. (Panáček, Vašutová, Nevřala, 2010, In: Vašutová a kol., 2010).

Dále se zjistilo, že 53 respondenti (5,2 %) nevědí, zda se stali obětí kyberšikany (přesto mohli její následky pociťovat). Tato výpověď studentů poukazuje nejen na anonymitu agresora, ale také na latentnost samotné kyberšikany, což je dáno rozsáhlostí prostoru internetu. Protagonistou kyberšikany nebylo 74,9 % studentů, zatím co na šikaně tradiční se nepodílelo 54,8 % studentů.

Tabulka č. 1– Protagonisté kyberšikany a šikany mezi vysokoškolskými studenty

Protagonisté	Kyberšikana		Tradiční šikana	
	Počet	%	Počet	%
Oběť	35	3,4	2	0,2
Svědék	128	12,4	5	0,5
Agresor	5	0,5	47	4,6
Oběť i svědek	29	2,8	329	31,9
Oběť i agresor	2	0,2	0	0,0
Svědék i agresor	3	0,3	0	0,0
Oběť i svědek, agresor	3	0,3	83	8,1
Respondent neví, zda byla obětí kyberšikany	53	5,2	-	-
Celkem – vztah ke kyberšikaně a šikaně	205	19,9	466	45,2
Nebyli protagonisté kyberšikany	772	74,9	564	54,8
Respondentů celkem	1030	100,0	1030	100,0

Obětí kyberšikany se stalo celkem 69 respondentů (oběť kyberšikany 35; oběť a svědek kyberšikany 29; oběť a agresor kyberšikany 2; oběť, svědek a agresor kyberšikany 3).

Obětí tradiční šikany se celkem stalo 414 respondentů (oběť tradiční šikany 2; oběť a svědek tradiční šikany 329; oběť a agresor tradiční šikany 0; oběť, svědek a agresor tradiční šikany 83).

Svědkiem kyberšikany stalo 163 respondentů (svědek kyberšikany 128; svědek a oběť kyberšikany 29; svědek a agresor kyberšikany 3; svědek, oběť a agresor kyberšikany 3).

Svědkiem tradiční šikany se celkem stalo 417 respondentů (svědek tradiční šikany 5; svědek a oběť tradiční šikany 329; svědek a agresor tradiční šikany 0; svědek, oběť a agresor tradiční šikany 83).

Za agresory kyberšikany se označilo 13 respondentů (agresor kyberšikany 5; agresor a oběť kyberšikany 2; agresor a svědek kyberšikany 3; agresor, svědek a oběť kyberšikany 3).

Za agresora tradiční šikany se označilo celkem 130 respondentů (agresor tradiční šikany 47; agresor a oběť tradiční šikany 0; agresor a svědek tradiční šikany 0; agresor, svědek a oběť tradiční šikany 83).

Svědék kyberšikany a šikany tradiční

Svědkiem kyberšikany se stalo 163 studentů (15,9 % z těch, kteří odpovídali). Celkový počet svědků kyberšikany činí 128; 29 svědků a obětí kyberšikany; 3 svědci a agresori kyberšikany a 3 protagonisté kyberšikany, kteří se označili jako svědek, oběť a agresor kyberšikany. Počet svědků kyberšikany je výrazně nižší než počet svědků šikany tradiční. Tradiční šikanu pozorovalo ve svém okolí 417 studentů (41,5 %, kteří odpovídali). Celkový počet svědků tradiční šikany se skládá z 5 svědků tradiční šikany; 329 svědků a obětí tradiční šikany; žádného protagonisty, který vystupuje jako svědek a agresor tradiční šikany a z 83 respondentů, kteří se označili za kombinaci svědka, oběti a agresora tradiční šikany. Svědkové tradiční šikany tvoří necelou polovinu výzkumného souboru. Z těchto výsledků je zřejmé, že studenti stále více pozorují šikanu tradiční, než kyberšikanu (viz tabulka č. 2).

Rozdíly mezi studenty, kteří se stali svědky kyberšikany, a tradiční šikany jsou statisticky významné na 1% hladině významnosti (t-test, signifikance = 0,000). Studenti se ve významně vyšším počtu stávají svědky šikany tradiční než kyberšikany.

Tabulka č. 2 – Zastoupení svědků kyberšikany a tradiční šikany

Svědék	Zastoupení svědků kyberšikany			Zastoupení svědků tradiční šikany		
	Počet	%	% z uvedených odpovědí	Počet	%	% z uvedených odpovědí
Ano	163	15,8	15,9	417	40,5	41,5
Ne	865	84	84,1	589	57,2	58,5
Celkem zodpovězeno	1028	99,8	100,0	1006	97,7	100,0
Nezodpovězeno	2	0,2		24	2,3	
Celkem	1030	100,0		1030	100,0	

Svědkové kyberšikany identifikovali jako nejčastější oběť kyberšikany někoho mimo školu (40,3 % voleb svědků kyberšikany) a spolužáka nebo spolužačku (27,0 % voleb svědků kyberšikany). 8,7 % svědků této formy kyberšikany pozorovalo kyberšikanu páchanou na vyučujícím. Nejčastějšími zneužívanými prostředky kyberšikany podle svědků kyberšikany byla komunikace na chatu a v diskusích, zasilání sms a mms zpráv s dehonestujícím obsahem, umístování fotografií šikanovaného nebo aktu šikany na webové stránky a blogy. Svědci kyberšikany pozorovali kyberšikanu také prostřednictvím zcizené identity (vydávání se za oběť kyberšikany např. na sociálních sítích), kyberšikanu prostřednictvím emailu.

Pro kyberšikanu jsou z pohledu svědků více využívány komunikační technologie zprostředkované novými médii (např. mobilní telefony, komunikátory, chaty, blogy založené na internetu) než média zobrazovací (umístování fotografií, videozáznamů a audiozáznamů na internet).

Tradiční šikana probíhá, jak jsme si již řekli, především tváří v tvář. Takový průběh umožňuje oběti tradiční šikany přerušit atak ze strany agresora tím, že se mu vzdává, oznámí šikanu kompetentní osobě nebo mu pomohou kamarádi (svědci tradiční šikany). U kyberšikany, která probíhá primárně bez přímého kontaktu oběti a agresora (mnohdy oběť ani agresora nezná, neboť ten zůstává v anonymitě), je nesnadné kyberšikaně uniknout. Ta často probíhá rovněž v prostředí považovaném za bezpečné (v domácnosti oběti). Kybernetická šikana je specifická tím, že je při ní agresor schopen svou oběť zasáhnout kdekoli a kdykoli. Tento fakt je zapříčiněn rozšířeností nových médií, především mobilních telefonů.

Svědkové tradiční šikany charakterizovali formy šikany tradiční (jakým způsobem byla oběť kyberšikanována). Nejčastější formou tradiční šikany jsou nadávky, urážky, zesměšňování nebo ponižování. Transformace této formy tradiční šikany na kyberšikanu umožňuje zasilání zesměšňujících, výhrůžných, dehonestujících textových zpráv a mms zpráv či emailů, umístování urážlivých a pomlouvačných komentářů na profil oběti existující v internetové sociální síti apod. Mezi další frekventované formy tradiční šikany pozorované svědky patří pomlouvání v nepřítomnosti oběti, přisvojování nebo ničení jejích věcí, fyzické napadání, ignorování (viz tabulku č. 5).

Oběť kyberšikany a šikany tradiční

Obětí kyberšikany se stalo 69 studentů z celkového počtu 1023 (6,7 %). Celkový počet obětí kyberšikany se skládá z 35 obětí kyberšikany; 29 obětí a svědků kyberšikany; 2 obětí a agresorů kyberšikany a z 3 studentů, kteří se označili zároveň za oběť, svědka a agresora kyberšikany. Oproti obětem tradiční šikany je obětí kyberšikany výrazně méně.

Obětí tradiční šikany se stalo 414 studentů z 1003 (41,3 %). Tento počet je složen z 2 obětí tradiční šikany; 329 obětí a svědků tradiční šikany a 83 studentů, kteří se označili jako oběť, svědek a agresor tradiční šikany. Vyšší počet obětí tradiční šikany je jistě dán věkem respondentů (vysokoškolští studenti), kterých se problematika kyberšikany v době pubescence a adolescence tolik nedotýkala tak jako se dotýká dnešní populace pubescentů a adolescentů

(viz Panáček, 2011). Tato skutečnost je způsobena prudkým rozvojem komunikačních a informačních technologií, především nových médií v posledních letech.

Studenti mohli také na otázku „Stal jste se obětí kyberšikany?“ zvolit mimo možností ano či ne i odpověď neví. Těto možnosti využilo 53 studentů (5,2 %), kteří tím vyjádřili svou nejistotu, zda se nestali obětí kyberšikany. 87,5 % studentů si je jisto, že se obětí kyberšikany nestali. Naproti tomu 57,2 % studentů uvádí, že se nestalo obětí tradiční šikany (viz tabulka č. 3).

Analýza výsledků výzkumu u obětí tradiční šikany a kyberšikany potvrdila statisticky významný rozdíl mezi oběťmi tradiční šikany a kyberšikany (t-test, signifikance = 0,003). Studenti na vysoké škole se významně častěji stali obětí šikany tradiční než kyberšikany.

Tabulka č. 3 – Srovnání obětí tradiční šikany a kyberšikany

Oběť	Zastoupení obětí kyberšikany			Zastoupení obětí tradiční šikany		
	Počet	%	% z uvedených odpovědí	Počet	%	% z uvedených odpovědí
Ano	69	6,7	6,7	414	40,2	41,3
Ne	901	87,5	88,1	589	57,2	58,7
Nevím	53	5,2	5,2			
Celkem zodpovězeno	1023	99,3	100,0	1003	97,4	100,0
Nezodpovězeno	7	0,7		27	2,6	
Celkem	1030	100,0		1030	100,0	

Studenti, kteří se stali **obětí kyberšikany**, byli požádáni o to, aby se pokusili identifikovat agresora. V odpovědi obětí kyberšikany „nevím, kdo mě kyberšikanoval“ se projevuje další výrazný aspekt kyberšikany, a to anonymita, kterou agresorovi poskytují nová média, především internet. Rozšíření internetu a jeho možnosti, jež umožňuje (blogy, chaty, sociální sítě apod.), přináší mnoho prostoru pro anonymitu kyberšikany. Pro agresora kyberšikany (u něhož předpokládáme vyšší než uživatelskou znalost internetu a jeho součástí včetně orientovanosti ve světě nových médií) není problém vytvořit profil na sociální síti s jiným jménem, proniknout na blog své oběti, vstoupit pod falešným „nickem“ (přezdívkou, uživatelským jménem) na diskusní fórum nebo chat, či zaslat sms nebo mms zprávu z internetové brány mobilního operátora bez uvedení telefonního čísla odesílatele.

Oběti kyberšikany identifikovali jako agresora kyberšikany někoho mimo školu. Zde je vidět přesah školního prostředí. Výzkumy (např. Kolář, Vašutová, Panáček) potvrdily, že šikana tradiční probíhá především ve školním prostředí (ve třídě, na chodbě, WC) a v těsné blízkosti školy (na dětském hřišti, v prostorách před budovou nebo ve školní jídelně). Kyberšikana může probíhat také v domácnosti, u něhož se předpokládá bezpečnost jedince. Průnik nových médií přímo do pokojů dětí a dospívajících přibližuje V. Moravec (2010, In: Vašutová a kol., 2010, s. 25–29). V. Moravec uvádí výsledky výzkumu LifeStyle Survey (Mediaresearch, Česká televize, 2010), které prokázaly významný nárůst vybavenosti pokojů dětí a dospívajících počítačem s připojením k internetu. Tím se stává relativně bezpečné prostředí „dětského“ pokoje prostorem, v němž může kybernetická šikanaprobíhat. Další identifikace agresora kyberšikany jako spolužáka nebo spolužačky naznačuje, že kyberšikana probíhá také mezi spolužáky. Zde můžeme uvažovat o hlubší souvislosti tradiční šikany s kyberšikanou. Pouze jeden student – oběť kyberšikany – uvedl, že byl kyberšikanován vyučujícím. Nejčastějšími prostředky, kterými byla oběť kyberšikanována, jsou sms a mms zprávy, emailová komunikace, diskusní fóra a chat. Méně se pak oběti kyberšikany setkávají se skutečností, že je někdo kyberšikanoval na blogu krádeží identity (např. takovou, že agresor vytvoří profil oběti na sociální síti). To je v rozsáhlém prostoru sociální sítě a internetu obtížně zjištělné, stejně jako umístění fotografií, videozáznamu nebo audiozáznamu na internet.

Oběti tradiční šikany byly nejčastěji šikanovány těmito následujícími formami šikany: byly oslovovány směšnými jmény, pomlouvány za zády, agresor je úmyslně ignoroval, bral jim a ničil jejich osobní věci, psal nebo tvrdil o nich něco, co jim mohlo uškodit (podobné výsledky zjistila ve svém výzkumu z roku 2008 u dětí se specifickými poruchami učení a chování M. Vašutová, a také M. Panáček, který téhož roku provedl výzkum šikany u dětí s handicapem). Za méně častou formu tradiční šikany uvádějí oběti fyzické ubližování, zastrašování, vyhrožování, vydírání, nucení říkat nebo dělat nepříjemné úkony. 16 obětí ze 414 uvedlo, že byly sexuálně obtěžovány. Zajímavým zjištěním je, že studenti – oběti tradiční šikany – nevedli jako formu šikany nadávky, urážky, zesměšňování nebo ponižování (viz tabulku č. 5). Vzhledem k tomu, že svědci uvádějí tuto formu jako nejčastěji pozorovanou, je otázkou, proč ji neuvádějí samy oběti šikany.

Oběti šikany uvádějí především verbální projevy tradiční šikany – přímé – oslovování směšnými jmény, úmyslné nebavení se agresora s obětí, nepřímé - psaní nebo říkání věcí, které by oběti mohly uškodit, pomlouvání za zády. Fyzické přímé projevy tradiční šikany jsou méně časté – fyzické ubližování, sexuální obtěžování, ničení osobních věcí.

Agresor kyberšikany a šikany tradiční

Agresorů kyberšikany ve sledované populaci vysokoškolských studentů bylo málo. Za agresora kyberšikany se označilo pouze 13 studentů (1,3 %). Celkový počet agresorů kyberšikany tvoří 5 agresorů kyberšikany; 2 agresoři a oběti kyberšikany současně; 3 agresoři a svědci kyberšikany a 3 studenti, kteří vystupují jako kombinace agresora, svědka a oběti kyberšikany. Můžeme zvažovat, proč jsme dosáhli tak nízké četnosti studentů, kteří přiznali, že někoho kyberšikanovali a zda i přes zajištění anonymity vyplňovaného dotazníku měli k této formě výzkumu všichni respondenti důvěru.

Oproti tomu jako agresor šikany tradiční se identifikovalo studentů 130 (12,9 %). 130 agresorů tradiční šikany tvoří následující kombinace: 47 agresorů tradiční šikany a 83 agresorů, svědků a obětí tradiční šikany.

Rozdíl mezi agresory kyberšikany a tradiční šikany je značný, což se potvrdilo porovnáním statistické významnosti (t-test, signifikance = 0,010). Jsme si vědomi, že užití statistických metod pro takto nízké četnosti je problematické.

Tabulka č. 4 – Srovnání agresorů tradiční šikany a kyberšikany

Agresor	Zastoupení agresorů kyberšikany			Zastoupení agresorů tradiční šikany		
	Počet	%	% z uvedených odpovědí	Počet	%	% z uvedených odpovědí
Ano	13	1,3	1,3	130	12,6	12,9
Ne	1005	97,6	98,7	881	85,5	87,1
Celkem zodpovězeno	1018	98,8	100,0	1011	98,2	100,0
Nezodpovězeno	12	1,2		19	1,8	
Celkem	1030	100,0		1030	100,0	

Můžeme uvažovat o tom, zda je respondent ochoten přiznat sám sobě fakt, že někoho šikanoval prostřednictvím kyberprostoru a zda sám svoje jednání vnímá jako kyberšikanu. Další otázkou může být, jak dalece jsou **agresoři kyberšikany** ochotni participovat na podobném typu výzkumu, či zda je populace vysokoškolských studentů a studentek natolik specifická, že se v ní agresoři vyskytují jen minimálně. Proto považujeme následující výsledky týkající se agresorů kyberšikany za ilustrativní.

Agresor nejčastěji kyberšikanoval někoho mimo školu, spolužáka nebo spolužačku nebo někoho jiného mimo školu. Tato výpověď agresorů se shoduje jak s výpovědí obětí tak

svědků. Nejčastějšími prostředky kyberšikany z pohledu agresorů je emailová komunikace, chat, diskuse a krádež identity.

Oproti agresorům kyberšikany dosahují významně vyšší četnosti **agresoři šikany tradiční**. Agresoři svou oběť šikanovali tak, že se s obětí úmyslně nebavili (ignorovali ji), nadávali jí, uráželi ji, zesměšňovali nebo ponižovali svou oběť, oslovovali ji směšnými jmény, pomlouvali ji za jejími zády. Méně často agresor šikany bral a ničil své oběti věci a ubližoval jí fyzicky (viz tabulku č. 5).

Ze zjištěných údajů je zřejmé, že v populaci studentů vysokých škol zřejmě převládá sociální zkušenost s šikanou tradiční oproti kybernetické šikaně. Avšak mají zkušenosti i s kyberšikanou (19,9 % studentů). Kyberšikanu můžeme tedy považovat za nový a rozvíjející se sociálně patologický jev. Bylo by proto užitečné výzkumné bádání zaměřit rovněž do nižších věkových kategorií mládeže a dětí.

Tabulka č. 5 Formy tradiční šikany dle jejich protagonistů

Pořadí forem šikany podle svědků tradiční šikany		Pořadí forem šikany podle obětí tradiční šikany		Pořadí forem šikany podle agresorů tradiční šikany	
<i>Formy tradiční šikany</i>	<i>Počet voleb</i>	<i>Formy tradiční šikany</i>	<i>Počet voleb</i>	<i>Formy tradiční šikany</i>	<i>Počet voleb</i>
Nadávky, urážky, zesměšňování, ponižování	206	Oslovování směšnými jmény	247	Úmyslně se s někým nebavit	75
Oslovování směšnými jmény	175	Pomlouvání za zády	246	Nadávky, urážky, zesměšňování, ponižování	66
Pomlouvání za zády	158	Úmyslně se s někým nebavit	140	Oslovování směšnými jmény	65
Braní nebo ničení věcí	127	Braní nebo ničení věcí	114	Pomlouvání za zády	50
Fyzické ubližování	112	Psaní nebo říkání věcí, které by druhému mohly ublížit	104	Braní nebo ničení věcí	18
Úmyslně se s někým nebavit	101	Fyzické ubližování	87	Fyzické ubližování	17
Zastrašování, vyhrožování	79	Zastrašování, vyhrožování	79	Psaní nebo říkání věcí, které by druhému mohly ublížit	12
Psaní nebo říkání věcí, které by druhému mohly ublížit	72	Vydírání	33	Zastrašování, vyhrožování	9
Vydírání	50	Sexuální obtěžování	16	Nátlak dělat/říkat nepříjemné věci	9
Nátlak dělat/říkat nepříjemné věci	48	Nátlak dělat/říkat nepříjemné věci	12	Sexuální obtěžování	2
Sexuální obtěžování	12	Nadávky, urážky, zesměšňování, ponižování	0	Vydírání	0
Celkem	1140	Celkem	1078	Celkem	323

Pozn.: každý z respondentů měl možnost zvolit více odpovědí.

Obranné strategie vysokoškolských studentů proti kyberšikaně

Tabulka č. 6 zobrazuje preferované obranné strategie studentů proti kyberšikaně. Tyto strategie můžeme rozdělit do čtyř oblastí. První z nich je strategie někomu se svěřit (kamarádovi, rodičům, učitelům), druhou strategií je strategie zaměřená proti agresorovi (požádat ho, aby toho nechal, použít vůči němu násilí), třetí strategií je zamezení přístupu k prostředkům kyberšikany (změnit si email, blokovat záběry kyberšikany nebo šikany apod.), a poslední strategií je strategie pasivní (nedělat nic, ono to přejde samo).

Tabulka č. 6 – Obranné strategie vysokoškolských studentů proti kyberšikaně

Strategie boje proti kyberšikaně		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nezodpovězeno	Celkem
Nedělat nic, „ono to přejde“	Počet	11	54	201	682	82	1030
	%	1,1	5,2	19,5	66,2	8,0	100,0
Zajít za vyučujícím	Počet	351	455	117	33	74	1030
	%	34,1	44,2	11,4	3,2	7,2	100,0
Nahlásit to vedení školy	Počet	420	394	117	29	70	1030
	%	40,8	38,3	11,4	2,8	6,8	100,0
Svěřit se spolužákovi	Počet	359	401	155	40	75	1030
	%	34,9	38,9	15,0	3,9	7,3	100,0
Svěřit se rodičům	Počet	642	245	59	15	69	1030
	%	62,3	23,8	5,7	1,5	6,7	100,0
Svěřit se kamarádovi mimo školu	Počet	424	393	108	30	75	1030
	%	41,2	38,2	10,5	2,9	7,3	100,0
Informovat policii	Počet	368	378	196	22	66	1030
	%	35,7	36,7	19,0	2,1	6,4	100,0
Říct agresorovi, aby toho nechal	Počet	384	280	218	71	77	1030
	%	37,3	27,2	21,2	6,9	7,5	100,0
Použít násilí proti agresorovi	Počet	39	73	377	463	78	1030
	%	3,8	7,1	36,6	45,0	7,6	100,0
Blokovat přístup k záběrům na internetu	Počet	528	242	131	54	75	1030
	%	51,3	23,5	12,7	5,2	7,3	100,0
Nepoužívat internet	Počet	26	58	279	585	82	1030
	%	2,5	5,6	27,1	56,8	8,0	100,0
Změnit si telefonní číslo	Počet	175	291	281	210	73	1030
	%	17,0	28,3	27,3	20,4	7,1	100,0
Změnit si e-mail	Počet	230	302	236	177	85	1030
	%	22,3	29,3	22,9	17,2	8,3	100,0

První preferovanou strategií boje proti kyberšikaně je **strategie někomu se svěřit**. 887 respondentů (82,6 %, odpovědi určitě ano, spíše ano) by se **svěřilo rodičům**, což se dá, vzhledem k věkové struktuře respondentů považovat za výsledek překvapivý. Zde se nabízí vysvětlení, do jaké míry jsou studenti a studentky subjektivně zranitelní (pocítují ohrožení) a stále ještě závislí na primární rodině. Respondenti by se **svěřili kamarádovi mimo školu** (817 studentů, 79,4 %, odpovědi určitě ano, spíše ano), **nahlásili by kyberšikanu vedení školy** (814 studentů, 79,1 %, odpovědi určitě ano, spíše ano), **zašli by za vyučujícím** (806 studentů, 78,3 %, odpovědi určitě ano, spíše ano), **svěřili by se spolužákovi** (760 studentů, 73,8 %, odpovědi určitě ano, spíše ano) a **informovali by policii** (746 studentů, 72,4 %, odpovědi určitě ano, spíše ano). Studenti vyjádřili vysokou důvěru jak ve vedení školy, tak ve vyučující a své spolužáky. Dokonce i policie má v této souvislosti vysokou důvěru.

Můžeme tedy konstatovat, že strategie **svěřit se někomu** je považována našimi respondenty za vhodnou. Tyto výsledky korespondují se zjištěními autorů Malaguti, Canevaro, Tomić, Habitović, Mesanović-Hodžić, kteří uskutečnili výzkum na 867 studentech v Bosně a Hercegovině (viz Genta, Brighi, Guarini, 2009). Zjistili, že 82 % respondentů v jejich šetření by

kvůli pomoci se šikanou oslovilo své rodiče, 24 % své učitele a 7 % respondentů uvádí, že by kontaktovalo policii.

Druhou významnou strategií obrany proti kyberšikaně dle výzkumu u našich respondentů je taktika **říci agresorovi, aby kyberšikany zanechal**. Tuto strategii by akceptovalo 664 respondentů (64,4 %, odpovědi určitě ano, spíše ano). Je ovšem otázkou, zda oběť nebo svědek šikanování bude vůbec agresora znát nebo bude mít možnost odhalit ho. Naproti tomu **použití násilí proti agresorovi** je méně sdílená strategie (112 studentů, 10,9 %, odpovědi určitě ano, spíše ano).

Třetí strategií je zamezení přístupu ke kyberšikaně. Za dobrou strategii je považováno **blokování přístupu k záběrům kyberšikany na internetu**. S touto strategií souhlasí 770 respondentů (74,8 %, odpovědi určitě ano, spíše ano). Tato strategie však neřeší problém výskytu kyberšikany, řeší pouze následek. Strategii **změnit si telefonní číslo** považuje za rozumné téměř polovina našich respondentů (466 studentů, 45,3 %, odpovědi určitě ano, spíše ano), 210 (20,4 %, odpovědi určitě ano, spíše ano) studentů by si odmítlo změnit své telefonní číslo. Obdobné výsledky jsme získali u strategie **změnit si e-mail**.

Nejméně preferované jsou strategie **nepoužívat internet** (84 studentů, 8,1 %, odpovědi určitě ano, spíše ano). Pro 585 respondentů (61,7 %, odpovědi určitě ano, spíše ano) je toto řešení nepřijatelnou strategií.

Poslední strategií je strategie pasivní. Pasivní postoj **nedělat nic, ono to přejde**, zastává relativně malé procento našich respondentů (65 studentů, 6,3 %, odpovědi určitě ano, spíše ano).

ZÁVĚR

Výsledky našeho výzkumu ukázaly, že studenti Ostravské univerzity v Ostravě se stále střetávají více s tradiční šikanou, než s kyberšikanou, a to ať už jako svědci, oběti a agresori, jejich v kombinaci těchto rolí. Můžeme zvažovat možnost, že tradiční šikana je přece jenom zřetelnější, a tím pádem snadněji identifikovatelná. Výzkum potvrdil, že je stále větší sociální zkušenost s tradiční šikanou, než s relativně novým jevem, jakým je kyberšikana. I přesto se s kyberšikanou setkalo téměř dvacet procent studentů Ostravské univerzity v Ostravě. Proto je nutné tento nový sociálně patologický jev považovat za aktuální. Námi zjištěné závěry potvrzují výsledky některých zahraničních studií (např. Hinduja a Patchin, Li, nebo Genta, Brighi, Guarini). Značný rozdíl je především u studentů, kteří se stali oběťmi tradiční šikany, těch je téměř šestkrát více než obětí kyberšikany. Podíváme-li se na zastoupení agresorů, situace je podobná. Námi sledovaná vysokoškolská mládež nevyužívá tak často prostředků nových médií pro kyberšikanu.

Výsledky výzkumu upozorňují na některá nová rizika moderní společnosti spojená s kyberšikanou. Základní specifikum kyberšikany je anonymita kybernetického prostoru. Agresori kyberšikany využívají anonymitu kyberprostoru. Agresorem může být kdokoli, tedy i člověk, jenž by v reálném světě k šikanování v sobě nenašel dostatek odvahy. Oběti kyberšikany se může stát kdokoli, kdo nová média používá. Náš výzkum ukázal, že oběť velmi často neví, kdo ji šikanuje. Za pozitivní považujeme, že studenti vysoké školy by se se svou viktimizací svěřili někomu blízkému ve svém okolí.

Užitečné bude komparovat námi získané výsledky výzkumu s výsledky získanými při výzkumech u dětí a mládeže v základních a středních školách. Zaměření výzkumného bádání je potřebné směřovat do oblasti základního a středního školství, jelikož zjištění jiných výzkumníků vede k rozdílným závěrům pro tyto děti, oproti našim zjištěním u vysokoškoláků.

Kyberšikana jako aktuální sociálně patologický jev, který v dnešní společnosti může působit nejen na sociální vazby protagonistů (socializaci), ale také na psychický stav

jednotlivých protagonistů. Protagonisté kyberšikany, především však oběti, mohou trpět frustrací a smutkem (Mishna, Mclukie, Saini, 2009, In: Baker, Tanrikulu, 2010), depresí, zmateností, pocity viny, studem, úzkostí, případně sebepoškozováním či odtažitostí od přátel (Hinduja, Patchin, 2007, Ybarra, 2004, In: Baker, Tanrikulu, 2010). Další možnou oblastí ve výzkumných aktivitách kyberšikany spatřujeme v kontextu psychologických potíží protagonistů kyberšikany.

LITERATURA

- BAKER, O., E., TANTIKULU, I. (2010). Psychological consequences of cyber bullying experiences among Turkish secondary school children. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 2 (2010).
- GENTA, M., L., BRIGHI, A., GUARINI, A. (2009). *Bullying and Cyberbullying in Adolescence*. Carroci. Roma.
- HINDUJA, S., PATCHIN, J. W. (2007) Offline consequences of online victimization: School violence and delinquency. In *JOURNAL OF SCHOOL VIOLENCE*. Elsevier, 6.
- HINDUJA, S., PATCHIN, W. (2008) Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to off ending and victimization. *Deviant Behavior*, 29 (2).
- HINDUJA, S., PATCHIN, W. (2009) *Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks: Corwin Press.
- JEFFREY, L. (2004) Bullying bystanders. *Prevention Researcher*, 11 (3).
- JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. (2009) *Masová média*. Praha: Portál.
- MALAGUTI, E., CANEVARO, A., TOMIĆ, O.M, HABITOVIĆ, Ć., MESANOVIĆ-HODZIĆ, S. (2009) The Phenomen of Bullying in Bosnia-Herzegovina. In: GENTA, M., L., BRIGHI, A., GUARINI, A. (2009). *Bullying and Cyberbullying in Adolescence*. Carroci. Roma.
- LI, Q. (2007) Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23 (4).
- LI, Q. (2007) New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23 (4).
- MAI, J., MÜßGENS, Ch. (2010) Das zweite Internet. *Wirtschafts Woche*, č. 46, s. 84–90.
- MORAVEC, V. (2010). Rozmanitost světa médií jako jedna z podmínek pro vznik nových forem šikany. In: VAŠUTOVÁ, M. a kol. (2010). *Proměny šikany ve světě nových médií*. Ostravská univerzita. Ostrava.
- NEVŘALA, J. (2003) *Forenzní psychologie: vybraná témata*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- PANÁČEK, M. (2008). *Školní násilí – specifické nároky handicapovaného dítěte*. Ostravská univerzita. Ostrava. Bakalářská práce.
- PANÁČEK, M. (2011) *Kyberšikana – aktuální sociálně patologický jev v prostředí středoškolské mládeže*. Sborník příspěvků z konference. Košice. V tisku.
- PEPELJAK, S., SMAJIC, M. (2007) Prevention and intervention in reducing violence against children and youth, in "The New school-Teacher Professional Journal of Bosnia and Herzegovina", 3.
- SHARIFF, S. (2008) *Cyberbullying: Issues and solutions for the school, the classroom and the home*. Abington, Oxfordshire, UK: Routledge, Taylor & Frances classroom, and the home.
- VAŠUTOVÁ, M. (2008). *Děti se specifickými vývojovými poruchami učení a chování a násilí ve školním prostředí*. Ostravská univerzita. Ostrava.

- VAŠUTOVÁ, M. a kol. (2010). Proměny šikany ve světě nových médií. Ostravská univerzita. Ostrava.
- VAŠUTOVÁ, M., BARTLÍKOVÁ, K., KITLIŇSKÁ, J. (2010). Kyberšikana – známý problém v novém kabátě. In: VAŠUTOVÁ, M. a kol. (2010). Proměny šikany ve světě nových médií. Ostravská univerzita. Ostrava.
- WILLARD, N. (2007) Cyberbullying and cyberthreats: responding to the challenge of online social aggression, threats, and mistreatment. Champaign: Research Press.